

การรู้เท่าทันสื่อ: ทักษะสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Media Literacy: Skill for 21th Century Learning

ดร.เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง¹

Dr. Therdsak Maitaouthong

บทคัดย่อ

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตของประชาชนในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากสื่อสมัยใหม่มีรูปแบบที่หลากหลายและมีความซับซ้อนมากขึ้น ประชาชนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการในการเข้าถึง การประเมิน การวิเคราะห์ และการสร้างสื่อ เพื่อให้สามารถตัดสินใจเลือกรับข่าวสารได้อย่างถูกต้อง บทความนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของการรู้เท่าทันสื่อ ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ แนวคิดหลักของการรู้เท่าทันสื่อ การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ คุณลักษณะของผู้รู้เท่าทันสื่อ และบทบาทของห้องสมุดในการรู้เท่าทันสื่อ

Abstract

Media literacy is essential skill for people's lifestyles in the 21th century. Since new media have a variety of format and complexity, one needs to learn how to access, evaluate, analyze, and create media in order to decide to perceive

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารานเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Assistant Professor, Department of Library and Information Science, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University

messages correctly. This article presents media literacy in these areas: history, definition, importance, core concepts of media literacy, media literacy education, media literate people, and media literacy role of library.

คำสำคัญ : การรู้เท่าทันสื่อ การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ บทบาทของห้องสมุด

Keywords : Media literacy; Media literacy education; Role of library

บทนำ

ในยุคที่สังคมเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ ซึ่งสื่อที่บันทึกและเผยแพร่ข่าวสารนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้มีความก้าวหน้าตามกระแสของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง สื่อเป็นเสมือนตัวกลางที่นำเสนอความคิด ความรู้ ค่านิยมและประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้รับสาร เนื่องจากการผลิตสื่อเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและการเผยแพร่สารผ่านสื่อในช่องทางต่างๆ ทำให้การบริโภคข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของประชาชน โดยเนื้อหาที่มีการนำเสนอผ่านสื่อมีทั้งเนื้อหาที่แสดงออกอย่างเปิดเผยและเนื้อหาที่แฝงเร้น ประชาชนที่บริโภคสื่อจึงจำเป็นต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อให้สามารถตีความ เข้าใจและประเมินสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้ โดยเฉพาะสื่อสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการนำเสนอด้วยภาพ ซึ่งผู้รับสารจะต้องเลือกและประเมินเนื้อหาของสื่อก่อนที่จะนำไปใช้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ต่อไป บทความนี้จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของการรู้เท่าทันสื่อ ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ แนวคิดหลักของการรู้เท่าทันสื่อ การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ คุณลักษณะของผู้รู้เท่าทันสื่อ และบทบาทของห้องสมุดในการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอในบทความนี้จะเป็นโยบายสำหรับองค์กรหรือบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสื่อหรือให้บริการสื่อแก่ประชาชน

ความเป็นมาของการรู้เท่าทันสื่อ

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) เป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งบทบาท

ดังกล่าวปรากฏในปฏิญญา Grunwald ค.ศ.1982 โดยมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมความเข้าใจเชิงวิเคราะห์ของพลเมืองในการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการเมือง และสนับสนุนโครงการต่างๆ ที่เป็นการแนะนำเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน (UNESCO, 2010) โดยในช่วงทศวรรษ 1990 การรู้เท่าทันสื่อเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เป็นการขับเคลื่อนการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy education) ที่เกิดข้อคำถามและความคิดเห็นต่างๆ จำนวนมากเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อว่าเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง แต่การศึกษาเกี่ยวกับสื่อในขณะนั้นยังคงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างจำกัด สำหรับเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการรู้เท่าทันสื่อ นั้นเกิดขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ.1992 มีการจัดประชุมผู้นำจำนวน 30 คนที่เป็นสมาชิกของสถาบัน Aspen Media Literacy Leadership เป็นการประชุมที่มีกำหนดจัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน โดยใช้สถานที่ภายในสถาบันคือ Wye Conference Center ซึ่งการประชุมในครั้งนั้นช่วยให้ผู้นำในสาขาวิชาต่างๆ ได้มีโอกาสพบปะพูดคุย แบ่งปันประสบการณ์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน กำหนดนิยามของการรู้เท่าทันสื่อ ดำเนินการวางแผนกลยุทธ์ และประสานแผนการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ (Center for Media Literacy, 2011a, b)

อย่างไรก็ตาม ยูเนสโก (UNESCO, 2010) ได้ขับเคลื่อนการรู้เท่าทันสื่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง โดยในเดือนมิถุนายน ค.ศ.2008 กำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญจากภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกดำเนินการเกี่ยวกับการแนะนำองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในหลักสูตรการฝึกอบรมครูทั่วโลก และในเวลาต่อมา ก็ได้กำหนดเป็นพันธกิจที่มุ่งเน้นสังคมแห่งการรู้สื่อและสารสนเทศ โดยให้การสนับสนุนการพัฒนาสารสนเทศแห่งชาติ นโยบายการรู้เท่าทันสื่อ และการศึกษาการรู้สื่อและสารสนเทศ ซึ่งมุ่งจัดกิจกรรมการฝึกอบรมครูผู้สอนเพื่อให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของการรู้สื่อและสารสนเทศในกระบวนการเรียนการสอน และสามารถบูรณาการในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม โดยมีการดำเนินการเกี่ยวกับการเตรียมความรู้เชิงวิเคราะห์และเครื่องมือการวิเคราะห์สื่อและสารสนเทศ การให้อำนาจผู้บริโภคสื่อในฐานะผู้ที่มีความเป็นอิสระและการเป็นพลเมือง ตลอดจนการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ

ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ

คำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อมีด้วยกันหลายคำ เช่น การศึกษาสื่อ (Media education) การเรียนรู้อิสระ (Media study) การตระหนักรู้สื่อ (Media awareness) การรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) การรู้เท่าทันสื่อใหม่ (New media literacy) ซึ่งเป็นคำที่มีการใช้กันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาชีพสื่อและแวดวงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสื่อ ส่วนคำที่กำหนดโดย ยูเนสโก (UNESCO, 2010) คือคำว่า การรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ (Media and information literacy) ครอบคลุมถึงความสามารถของบุคคลในการตีความและการตัดสินใจในฐานะผู้ใช้สารสนเทศและสื่อ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการสร้างและการผลิตสารสนเทศและเนื้อหาของสื่อตามสิทธิของตนเอง ซึ่งการกำหนดขอบเขตของคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อ” และ “การรู้สารสนเทศ” มีขอบเขตที่มุ่งเน้นแตกต่างกัน กล่าวคือ การรู้เท่าทันสื่อมุ่งเน้นให้บุคคลมีความเข้าใจในการทำหน้าที่ของสื่อและการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ ขณะที่การรู้สารสนเทศมุ่งเน้นให้บุคคลมีความสามารถในการเข้าถึง การประเมินและการใช้สารสนเทศ นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาของ Lee & So (2014) ที่อธิบายถึงความแตกต่างและความเหมือนของการรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ ไว้ว่า การรู้สารสนเทศเกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ การประมวลผลและการใช้สารสนเทศ ขณะที่การรู้เท่าทันสื่อเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของสื่อ อุตสาหกรรมสื่อและผลกระทบทางสังคม แต่ทั้ง 2 คำก็มีความเหมือนกันคือมีเป้าหมายและทิศทางในอนาคตซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีความรอบรู้ที่สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้สารสนเทศในยุคดิจิทัล พร้อมทั้งมุ่งเน้นการใช้มัลติมีเดียแพลตฟอร์มและการสร้างความรู้

สำหรับการกำหนดนิยามของคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อ” โดยองค์กรหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อนั้น เริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1992 โดยผู้นำจากการประชุมของสถาบัน Aspen Media Literacy Leadership ได้กำหนดนิยามไว้ว่า “การรู้เท่าทันสื่อ คือความสามารถในการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมิน และการสร้างสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย” และในเวลาต่อมาเมื่อรูปแบบของสื่อมีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้นิยามของการรู้เท่าทันสื่อมีความทันสมัยและใช้ได้อย่างเหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ศูนย์การรู้เท่าทันสื่อ (Center for Media Literacy หรือ CML) จึงกำหนดนิยามของการรู้เท่าทันสื่อ ขึ้นใหม่โดยพิจารณาขยายขอบเขตของนิยามให้ครอบคลุมในบริบทความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อสำหรับการศึกษานักเรียนนักศึกษาในศตวรรษนี้ โดยกำหนดว่า “การรู้เท่า

ทันสื่อ คือ วิธีการศึกษาที่เตรียมความสามารถในการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมิน การสร้างและการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับข่าวสารต่างๆ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งจาก สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์และอินเทอร์เน็ต โดยการรู้เท่าทันสื่อสร้างความเข้าใจบทบาทของสื่อในสังคมและทักษะสำคัญในการสืบเสาะและความจำเป็นในการแสดงออกของบุคคลสำหรับการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย”

นอกจากนิยามข้างต้นแล้ว Yenjabok, et al. (n.p.) ได้อธิบายว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การอ่านสื่อให้ออกเพื่อพัฒนาทักษะการเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การตีความเนื้อหาของสื่อ การประเมินค่าและเข้าใจผลกระทบของสื่อ และสามารถสร้างสรรค์สื่อในรูปแบบฉบับของตนเอง จากแนวคิดดังกล่าว Yenjabok, et al. อธิบายคำที่เป็นคำสำคัญตาม ที่ปรากฏในนิยามของการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของกระบวนการในการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งประกอบด้วยคำสำคัญ 4 คำ สรุปได้ดังนี้ คือ (1) การเข้าถึง (Access) ครอบคลุมการได้รับสื่อ การรับรู้และเข้าใจเนื้อหาของสื่อ การแสวงหาข่าวสารจากสื่อหลายประเภทโดยไม่จำกัดอยู่กับสื่อประเภทใดประเภทหนึ่งมากเกินไป การเก็บข้อมูลที่ได้จากสื่อ และการทำความเข้าใจความหมาย (2) การวิเคราะห์ (Analyze) ครอบคลุมการตีความเนื้อหาสื่อว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอส่งผลกระทบอะไรบ้าง ใช้ความรู้เดิมและประสบการณ์ในการคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ การแตกองค์ประกอบย่อยหรือการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเหตุและผล ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบรูปแบบการใช้สื่อ โครงสร้างและลำดับการเรียงเนื้อหาสื่อ (3) การประเมินค่า (Evaluate) ครอบคลุมการประเมินคุณภาพของเนื้อหาของสื่อโดยประเมินว่าการนำเสนอของสื่อมีกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อประเภทเดียวกัน ประโยชน์ต่อผู้รับสารและการเรียนรู้ในศาสตร์ต่างๆ คุณค่าที่เกิดขึ้นในด้านจิตใจ อารมณ์หรือศีลธรรม จรรยาบรรณ สังคม วัฒนธรรมหรือประเพณี และการประเมินเนื้อหาของสื่อ และ (4) การสร้างสรรค์ (Create) ครอบคลุมการสร้างสื่อในรูปแบบฉบับของตนเอง การแสดงบทบาทผู้ผลิตสื่อที่จะต้องมีการวางแผน เขียนบท ค้นหาข้อมูล เพื่อสื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ได้กำหนดไว้ การเขียนบรรยายความคิด ใช้คำศัพท์ เสียง และหรือสร้างภาพให้มีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์ ตัดต่อและเผยแพร่เนื้อหา

อย่างไรก็ตาม ศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสื่อ โดยสื่อใหม่ (New media) เช่น คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามาแทนที่สื่อดั้งเดิม (traditional media) เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ จึงเกิดคำศัพท์ใหม่คือคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อใหม่ (New media literacy)” ซึ่งเป็นยุคที่มีการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสื่อใหม่ (new media technologies) ในหลากหลายรูปแบบ เช่น อินเทอร์เน็ต และเว็บ 2.0 เป็นต้น โดยความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อที่มีอยู่เดิมอาจไม่เพียงพอสำหรับบุคคลที่จะดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมสื่อใหม่ เนื่องจากสื่อใหม่มีความจำเป็นต่อสังคมมนุษย์และบุคคลจำเป็นที่จะต้องหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมดังกล่าวได้ และแม้ว่าการรู้เท่าทันสื่อจะมีพัฒนาการที่เปลี่ยนไปตามกระแสของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก็ตาม แต่ Lin, et al. (2013) ก็ได้อธิบายถึงความเหมือนกันในเชิงขอบเขตความหมายของคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อ” และ “การรู้เท่าทันสื่อใหม่” โดยทั้ง 2 คำมีความเหมือนกันในเรื่องของวิธีการทำความเข้าใจสื่อ บทบาทของสื่อในสังคมและจุดมุ่งหมายของการรู้เท่าทันสื่อ

ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อหรือการศึกษาสื่อมีความสำคัญที่เป็นการให้อำนาจแก่พลเมืองในการสร้างและพัฒนาสมรรถนะ ทักษะและทักษะที่จำเป็นต่อความเข้าใจหน้าที่ของสื่อเพื่อให้เป็นผู้ที่มีทักษะและความสามารถในการวิเคราะห์ การประเมินและการใช้สื่อในการประกอบวิชาชีพและการดำเนินชีวิตของบุคคล (UNESCO, 2010) ซึ่งการที่บุคคลจะเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นนักศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน หรือเป็นผู้บริโภคที่มีความรอบรู้ ความเข้าใจและความรอบคอบได้นั้น บุคคลจำเป็นต้องพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับสื่อและสารสนเทศซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนมีความพร้อมในระดับของการรับรู้ที่หลากหลายทั้งในด้านความคิด ความรู้สึก และความประพฤติที่จะช่วยให้เข้าใจสารที่ได้รับและใช้ประโยชน์ข่าวสารที่เผยแพร่ผ่านเทคโนโลยีในรูปแบบที่หลากหลายได้ (National Association for Media Literacy Education, 2014) อย่างไรก็ตาม Masterman (1985) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อไว้ 5 ประการดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อในกระบวนการประชาธิปไตย ประชาชนจำเป็นต้องมีทักษะ 3 อย่างในวัฒนธรรมสื่อสากล เพื่อเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การคิด วิเคราะห์ การแสดงออกในแบบของตนเอง และการมีส่วนร่วม ซึ่งทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นจากการรู้เท่าทันสื่อ ช่วยให้พลเมืองในอนาคตมีความเข้าใจภาพรวมทางการเมืองและสามารถตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงได้

2. ผู้บริโภคสื่อมีจำนวนมากและมีการครอบงำสังคมโดยสื่อ การเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ ในแต่ละวัน เช่น โทรศัพท์มือถือ เครือข่ายสังคมออนไลน์ เกมออนไลน์ โทรทัศน์ เพลง วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ป้ายโฆษณา และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งการมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้ประชาชนมีความปลอดภัยจากรูปภาพและสารที่นำเสนอผ่านสื่อดังกล่าว

3. อิทธิพลของสื่อเป็นตัวกำหนดการรับรู้ ความเชื่อและทัศนคติ โดยประสบการณ์สื่อของบุคคลมีผลกระทบสำคัญต่อความเข้าใจ การตีความและการกระทำของบุคคล ซึ่งการรู้เท่าทันสื่อช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจอิทธิพลของสื่อและช่วยแยกบุคคลออกจากอิทธิพลของสื่อได้

4. ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการสื่อสารที่เห็นได้และสารสนเทศ การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนมักได้รับอิทธิพลจากรูปภาพที่เห็นได้ เช่น ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงาน ป้ายประกาศขนาดใหญ่ โทรศัพท์มือถือ และเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ต การเรียนรู้วิธีการอ่านสิ่งที่ต้องการสื่อสารด้วยภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกของสื่อที่มีความหลากหลาย

5. ความสำคัญของสารสนเทศในสังคมและความจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การประมวลผลสารสนเทศและการบริการสารสนเทศเป็นส่วนสำคัญหลักของผลิตภาพของประเทศ แต่ความเติบโตของอุตสาหกรรมสื่อทั่วโลกกำลังเผชิญความท้าทายกับความคิดเห็นที่อิสระและมุมมองที่หลากหลาย การรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้ครูและนักเรียนสามารถเข้าใจว่าสารสนเทศมาจากไหน และจะคัดค้านมุมมองที่เป็นทางเลือกอย่างไร

จากความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชนในสภาพสังคมที่สื่อมีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสื่อทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อแก่ประชาชน โดยองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในสหรัฐอเมริกา เช่น สมาคม

แห่งชาติเพื่อการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ (National Association for Media Literacy Education หรือ NAMLE) เป็นองค์กรระดับชาติที่ทำงานเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นทักษะชีวิตพื้นฐานในศตวรรษที่ 21 โดยดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อในสหรัฐอเมริกา ศูนย์การรู้เท่าทันสื่อ (Center for Media Literacy หรือ CML) เป็นองค์กรทางการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมิน การสร้างและการมีส่วนร่วมในเนื้อหาของสื่อ ทั้งยังมีส่วนช่วยให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนได้มีโอกาสในการพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์และทักษะการผลิตสื่อที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมสื่อแห่งศตวรรษที่ 21 สำหรับองค์กรในประเทศไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ องค์กรวิชาชีพสื่อสารมวลชน องค์กรภาคสังคม เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มผด.) มูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม) สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย มูลนิธิกระจกเงา ขบวนการตาข่ายประรด และสถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (มายา) องค์กรทางการศึกษา เช่น การเปิดสอนรายวิชาการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานที่ริเริ่ม ผลักดัน กระตุ้น สนับสนุนและร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อให้คนไทยมีสุขภาพดี โดยมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ เช่น โครงการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ โครงการการสังเคราะห์องค์ความรู้การรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย และโครงการการพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ เป็นต้น

แนวคิดหลักของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อมีแนวคิดที่มุ่งให้ความสำคัญกับผู้ผลิตสาร ผู้รับสารและเนื้อหาของสาร ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญในการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมินและการสร้างสื่อของบุคคล ซึ่งศูนย์การรู้เท่าทันสื่อ (Center for Media Literacy) ได้กำหนดคำถามสำคัญ 5 ข้อ โดยเป็นการรู้เท่าทันสื่อแบบสืบเสาะ (inquiry-based media literacy) ประกอบด้วยข้อคำถามที่เกิดจากแนวคิดหลัก 5 ประการ (Five core concepts) ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้ (Center for Media Literacy, 2011)

	คำสำคัญ (Keyword)	5 แนวคิดหลัก (Five Core Concepts)	5 คำถามหลัก (Five Key Questions)
#1	ความเป็นเจ้าของผลงาน (Authorship)	เนื้อหาของสื่อทุกประเภทเกิดจากการประกอบสร้าง	ใครคือผู้สร้างข่าวสารนี้
#2	รูปแบบ (Format)	เนื้อหาของสื่อมีการประกอบสร้างโดยใช้ภาษาที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ทางภาษา	อะไรคือวิธีการที่ใช้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร
#3	ผู้รับสาร (Audience)	ผู้รับสารที่แตกต่างกันมีประสบการณ์กับเนื้อหาของสื่อเดียวกันที่แตกต่างกัน	ผู้รับสารที่แตกต่างกันมีความเข้าใจในข่าวสารที่แตกต่างกันอย่างไร
#4	เนื้อหา (Content)	สื่อมีค่านิยมและทัศนคติแฝงอยู่	อะไรคือรูปแบบการดำเนินชีวิต ค่านิยมและทัศนคติที่มีการนำเสนอหรือตัดออกจากข่าวสารนี้
#5	จุดมุ่งหมาย (Purpose)	สื่อส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อแสวงหาผลกำไรและหรืออำนาจ	ทำไมจึงมีการเผยแพร่ข่าวสารนี้

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าคำสำคัญที่ใช้แทนแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อมีรายละเอียดที่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์สื่อดังนี้

1. ความเป็นเจ้าของผลงาน (Authorship) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพิจารณาการประกอบสร้าง (Constructedness) และตัวเลือก (Choice) โดยการประกอบสร้างเกี่ยวข้องกับความเข้าใจว่าเนื้อหาของสื่ออาจมีการนำเสนอที่ไม่เป็นกลาง ซึ่งมีการนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น ข่าวโทรทัศน์ ป้ายประกาศ ใบปลิว เป็นต้น โดยผู้เขียนเนื้อหาอาจเป็นคนเพียงคนเดียวหรือหลายคน ส่วนตัวเลือกเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของสื่อที่ได้ผ่านการคัดเลือกให้เผยแพร่ซึ่งอาจมีเนื้อหาเพียงบางส่วนที่ได้รับเลือกให้เผยแพร่เท่านั้น

2. รูปแบบ (format) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสำรวจรูปแบบของเนื้อหาของสื่อและวิธีการประกอบสร้าง มีองค์ประกอบที่ใช้ร่วมกันคือ คำ ดนตรี สี การเคลื่อนไหว มุมกล้องและอื่นๆ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารขึ้นกับภาษาเชิงสร้างสรรค์ (Creative language) เป็นการสื่อสารจากสิ่งที่เห็น เช่น แสงสว่าง การจัดวางองค์ประกอบ มุมกล้อง การแก้ไข

การใช้อุปกรณ์ประกอบฉาก ภาษาท่าทาง สัญลักษณ์ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งสามารถสื่อความหมายที่หลากหลาย และสร้างความเข้าใจไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์และระบบคำอุปมาของสื่อโดยเฉพาะภาษาที่มองเห็น (Visual language)

3. ผู้รับสาร (Audience) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้รับสารกับสื่อที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งความแตกต่างทางความคิดมีอิทธิพลต่อการตีความเนื้อหาของสื่อที่หลากหลายและความคิดที่คล้ายกันจะสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้ บุคคลแต่ละคนรับสารจากสื่อที่แตกต่างกัน โดยขึ้นกับประสบการณ์ของบุคคล เช่น อายุ เพศ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู เป็นต้น การให้ความสำคัญในการสร้างการตีความเนื้อหาของสื่อเพื่อประเมินข่าวสารจนนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธ การตีความที่หลากหลายทำให้เกิดการสร้างการยอมรับและการเคารพในวัฒนธรรมที่ต่างกัน และการตระหนักถึงความสำคัญในความคิดเห็นของคนส่วนน้อย โดยเฉพาะในโลกที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น แนวคิดนี้ให้ความสำคัญต่อความเข้าใจว่าผู้ผลิตสื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายของประชากรที่มีความแตกต่างกันอย่างไร โดยการตีความของแต่ละคนอาจแตกต่างกัน แต่ผู้รับสารต้องคิดผ่านการประกอบสร้างของเนื้อหาของสื่อและยืนยันการตีความด้วยหลักฐาน

4. เนื้อหา (Content) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของสื่อที่ผ่านการประกอบสร้างและเป็นตัวเลือกที่สะท้อนค่านิยม ทศนคติและมุมมองของบุคคลในการประกอบสร้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้แฝงอยู่ในรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์และโฆษณา สามารถระบุแหล่งที่เป็นทางเลือกทั้งข่าวสารและความบันเทิง และประเมินตัวเลือกที่มีค่านิยมแฝงอยู่ ผู้รับสารต้องมีทักษะการตั้งคำถามและระบุค่านิยมที่ชัดเจนและค่านิยมที่ซ่อนเร้นในการนำเสนอผ่านสื่อทั้งที่เป็นข่าวสาร ความบันเทิงและอินเทอร์เน็ตซึ่งจะช่วยให้ผู้รับสารสามารถตัดสินใจอย่างชาญฉลาดในการยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารทั้งหมดได้

5. จุดมุ่งหมาย (Purpose) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพิจารณาที่เหตุจูงใจ (Motive) และจุดมุ่งหมายของเนื้อหาของสื่อ เนื่องจากข่าวสารผ่านสื่ออาจมีอิทธิพลจากเงิน ความเป็นอิสระและอุดมการณ์ แต่ผู้รับสารจะต้องพิจารณาวัตถุประสงค์เชิงเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นการแจ้งให้ทราบ การโน้มน้าวหรือความบันเทิง ซึ่งสื่อจำนวนมากมักสร้างขึ้นในเชิงธุรกิจ เห็นได้จากสื่อหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่ให้ความสำคัญกับการลงโฆษณาเป็นลำดับแรก ซึ่งประชาชนโดยทั่วไปต้องการให้สื่อกำหนดจุดมุ่งหมายทั้งมุ่งเน้นผลทางธุรกิจและอุดมการณ์ควบคู่กันไป

การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อช่วยให้ประชาชนเป็นผู้ที่มีความคิดเชิงวิเคราะห์และเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานผ่านสื่อทั้งภาพ ภาษาและเสียง โดย สมาคมแห่งชาติเพื่อการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ (National Association for Media Literacy Education หรือ NAMLE) ได้จัดทำหลักการพื้นฐานของการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อในสหรัฐอเมริกา (Core Principles of Media Literacy Education in the United States) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาประชาชนทุกช่วงวัยให้มีความสามารถในการสืบเสาะและการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อจนกลายเป็นผู้ที่มีความคิดเชิงวิเคราะห์ ผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น โดยกำหนดวิธีการสอนที่มุ่งพัฒนาประชาชนให้มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ 6 ประการ ดังนี้ (National Association for Media Literacy Education, 2013, 2014)

1. การสืบเสาะอย่างกระตือรือร้นและการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับข่าวที่ได้รับและสร้างขึ้น ประกอบด้วยการเรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์สื่อที่มีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาว่าเนื้อหาของสื่อทุกประเภทมาจากการประกอบสร้าง สื่อแต่ละประเภทมีลักษณะ จุดเด่น และภาษาที่ใช้ในการประกอบสร้างที่แตกต่างกัน เนื้อหาของสื่อถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยส่วนมากมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลกำไรและหรืออำนาจ เนื้อหาของสื่อมีค่านิยมและทัศนคติแฝงอยู่ ประชาชนใช้ทักษะ ความเชื่อและประสบการณ์ส่วนตัวเพื่อประกอบสร้างความหมายจากเนื้อหาของสื่อ อีกทั้งสื่อและเนื้อหาของสื่อมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมและกระบวนการในระบอบประชาธิปไตย การตั้งคำถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาของสื่อในเชิงลึก ซึ่งเป็นการฝึกการคิดเชิงวิเคราะห์ การฝึกการใช้หลักฐานที่เป็นเอกสารและฝึกการอภิปรายเพื่อสนับสนุนข้อสรุปอย่างมีเหตุผล และการฝึกการวิเคราะห์สื่อจากมุมมองของผู้เรียนด้วยการชมวิดิทัศน์หรือภาพยนตร์ และการอ่านหนังสือหรือคู่มือต่าง ๆ

2. การขยายแนวคิดของการอ่านออกเขียนได้ในสื่อทุกรูปแบบ ประกอบด้วย การมุ่งเน้นการวิเคราะห์และการแสดงออกของผู้เรียน การแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านสื่อในหลากหลายรูปแบบ พร้อมทั้งเชื่อมโยงความเข้าใจและสร้างข้อสรุปจากสื่อที่เห็นหรือได้ยิน การบูรณาการในเนื้อหาของรายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตร การใช้สื่อที่นำเสนอเนื้อหาในขอบเขตกว้าง ๆ และเป็นสื่อที่ได้รับความนิยม การใช้ห้องเรียนที่มีความพร้อมใน

ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์และการผลิตสื่อ และการผนวกแนวคิดด้านการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับการรู้สิ่งพิมพ์ การรู้สิ่งที่เห็น การรู้เทคโนโลยี การรู้สารสนเทศ และการรู้อื่นๆ

3. การสร้างและสนับสนุนทักษะของผู้เรียนในทุกช่วงวัยที่จำเป็นต้องมีการปฏิบัติเชิงบูรณาการ การปฏิบัติเชิงปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติซ้ำๆ ประกอบด้วยการพัฒนาความต่อเนื่องของทักษะ ความรู้ ทักษะและการกระทำของผู้เรียน การจัดเตรียมโอกาสการเรียนรู้และการปฏิบัติที่หลากหลายในการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และการแสดงออก โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สอน ผู้เรียนและเพื่อนร่วมชั้นเรียน การสร้างทักษะที่สนับสนุนรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและการตัดสินใจถึงผลกระทบของสื่อที่เชื่อว่าเป็นจริงหรือมีอันตรายอย่างแท้จริง และการจัดการสื่อและการตัดสินใจเลือกใช้สื่อ

4. การพัฒนาผู้เรียนที่มีความสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตย ประกอบด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสนใจข่าวสารและเหตุการณ์ปัจจุบันที่เป็นมิติของความเป็นพลเมือง โดยให้เข้าใจสิทธิและความรับผิดชอบในการใช้สื่อด้วยตนเอง การออกแบบการสอนที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะของผู้ที่ซบซัดถามและไม่ถูกเหยียดหยามผู้อื่น การมีความคิดเห็นที่หลากหลายและคำนึงถึงความคิดเห็นที่หลากหลาย การศึกษาโครงสร้างของสื่อว่ามีอิทธิพลอย่างไร เช่น การเป็นเจ้าของ การเผยแพร่หรือการสร้าง ความหมายของเนื้อหาของสื่อ การสอนให้เกิดความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ และการสอนโดยปราศจากการเลือกข้างหรืออคติ

5. การรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและมีหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของสังคม ประกอบด้วยการบูรณาการเนื้อหาของสื่อที่มีการนำเสนอเสียง มุมมองและชุมชนที่หลากหลาย การศึกษาสื่อที่เป็นทางเลือกและมุมมองสากล การศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง เรื่องเพศ การเหยียดเชื้อชาติ ทักษะคิดของบุคคล และประเด็นอื่นๆ ที่นำเสนอ และการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างเจ้าของสื่อ ผู้ผลิตและสมาชิกชุมชนในประเด็นผลกระทบของสื่อที่มีต่อบุคคลและสังคม

6. การใช้ทักษะส่วนบุคคล ความเชื่อและประสบการณ์ในการประกอบสร้างความหมายจากเนื้อหาของสื่อ ประกอบด้วยการเลือกตัวเลือกต่างๆ ที่สอดคล้องกับค่านิยมของตนเอง การเห็นความสำคัญของความหมายที่เกิดจากการสร้างเนื้อหาของสื่อ และความหมายที่เกี่ยวข้องต่อค่านิยมของผู้เรียน การตีความเนื้อหาของสื่อโดยผู้เรียนและ

ผู้สอนอาจตีความแตกต่างกัน การรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์สื่อที่แตกต่างของบุคคลในช่วงวัยที่ต่างกัน และการใช้การอภิปรายกลุ่มและการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและพึงพอใจในมุมมองและความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

จากวิธีการสอนข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีเป้าหมายสำคัญคือมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาของสื่อ การแสวงหาข้อมูลเพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันความถูกต้องของเนื้อหาของสื่อ การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันของบุคคลต่างๆ และการเป็นผู้ผลิตสื่อที่กล้าแสดงออกทางความคิดอย่างตรงไปตรงมาบนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม Naisbitt (2011) อธิบายถึงประโยชน์ของการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อสรุปได้เป็น 3 ส่วน คือ (1) ประโยชน์ต่อผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้บริโภคสื่อที่ชาญฉลาด สามารถสื่อสารและแสดงออกทางความคิดผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ สามารถวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อโดยใช้วิธีคิดเชิงวิเคราะห์ สามารถเลือกใช้สื่อที่มีความทันสมัยและตรงกับความสนใจที่จะนำไปใช้ สามารถใช้สื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง สามารถดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมที่มีการครอบงำด้วยสื่อ และสามารถประเมินทักษะของตนเองที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมสื่อสากลที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต (2) ประโยชน์ต่อผู้สอน สามารถนำการรู้เท่าทันสื่อไปบูรณาการการเรียนการสอนได้ในทุกรายวิชาของหลักสูตรและใช้การรู้เท่าทันสื่อกับสาขาวิชาต่างๆ ผู้สอนยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับสื่อไปพร้อมกับผู้เรียนและเป็นผู้ที่คอยให้คำแนะนำกระบวนกรสืบเสาะในการรู้เท่าทันสื่อของผู้เรียน และ (3) ประโยชน์ต่อสังคม เป็นการจัดเตรียมเครื่องมือและการสนับสนุนการอภิปรายที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ตลอดจนสร้างทักษะความเป็นพลเมืองที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมและการอภิปรายสาธารณะ

คุณลักษณะของผู้รู้เท่าทันสื่อ

องค์กรภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills หรือ P21) กำหนดแนวคิดของทักษะสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยจะต้องเป็นผู้ที่พัฒนาความรู้ในสาขาวิชาการหลักและความเข้าใจของผู้เรียน การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นบนฐานของความรู้สาขาวิชาหลัก (Core academic subject knowledge) ซึ่งในบริบทของการสอนความรู้หลักนั้น ผู้เรียนต้องเรียนรู้ทักษะสำคัญเพื่อความสำเร็จของการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์

การแก้ปัญหา การสื่อสารและความร่วมมือ นอกจากนี้ผู้เรียนจะได้เรียนรู้องค์ความรู้หลักในเรื่องต่างๆ เช่น การใช้ภาษา คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่สำคัญประการหนึ่งคือการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) ซึ่งเป็นทักษะในกลุ่มทักษะทางสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี (Information, media and technology skills) เหตุผลเพราะบุคคลในยุคปัจจุบันใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและสื่อ ทั้งนี้ก็เพื่อการเข้าถึงสารสนเทศที่สมบูรณ์ (Partnership for 21st Century Skills, 2011) อย่างไรก็ตาม องค์การภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (2009) กำหนดว่าประชาชนในศตวรรษที่ 21 จะต้องเป็นผู้ที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งประกอบด้วยทักษะ 2 ประการ คือ (1) การวิเคราะห์สื่อ (Analyze media) คือ มีความเข้าใจว่าข่าวสารที่นำเสนอผ่านสื่อมีการสร้างขึ้นอย่างไรและทำไมจึงสร้างขึ้น มีจุดมุ่งหมายอะไร การตีความข่าวสารของบุคคลมีความแตกต่างกันอย่างไร คุณค่าและมุมมองที่นำเสนอหรือไม่นำเสนอผ่านสื่อเป็นอย่างไร สื่อมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมอย่างไร และประยุกต์ความเข้าใจพื้นฐานทางจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการใช้สื่อ และ (2) การผลิตสื่อ (Create media products) คือ ความเข้าใจและใช้เครื่องมือ/วิธีปฏิบัติต่างๆ ในการสร้างสื่อที่เหมาะสมมากที่สุด เข้าใจและใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพในการแสดงออกอย่างเหมาะสมมากที่สุด และการตีความในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

ขณะที่ Euro Media Literacy (2009) ได้กำหนดกฎบัตรการรู้เท่าทันสื่อของยุโรป (European Charter for Media Literacy) โดยระบุถึงผู้รู้เท่าทันสื่อ (Media literate people) ว่าควรมีความสามารถที่สำคัญ 7 ประการ คือ (1) ใช้เทคโนโลยีของสื่อ (Media technologies) ในการเข้าถึง จัดเก็บ ค้นคืน และแบ่งปันเนื้อหาที่ต้องการและความสนใจของบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี (2) เข้าถึงสื่อและกำหนดวิธีเลือกสื่อที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและเนื้อหาของสื่อจากแหล่งทางวัฒนธรรมและสถาบันที่แตกต่างกัน (3) เข้าใจว่าเนื้อหาของสื่อ (media content) ผลิตขึ้นอย่างไรและทำไมจึงผลิต (4) วิเคราะห์เทคนิคภาษาและธรรมเนียมปฏิบัติที่สื่อใช้และข่าวสารที่สื่อถ่ายทอดออกมาได้อย่างมีวิจารณญาณ (5) ใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์เพื่อแสดงออกและสื่อสารแนวคิด สารสนเทศและความคิดเห็น (6) ระบุเนื้อหาและบริการสื่อที่ไม่ได้รับการร้องขอ มีเนื้อหาที่แสดงถึงความก้าวร้าวหรือให้โทษ และ (7) ใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสิทธิในระบอบประชาธิปไตยและความรับผิดชอบตามหน้าที่พลเมือง

บทบาทของห้องสมุดในการรู้เท่าทันสื่อ

ห้องสมุดเป็นองค์กรหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ของประชาชน เนื่องจากประชาชนมีการแสวงหาความรู้จากทรัพยากรอินเทอร์เน็ต (Internet resources) และสื่อต่างๆ ที่มีความทันสมัยและมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้ประชาชนใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายต่างๆ ในการแสวงหาและใช้สารสนเทศและความรู้ที่บันทึกและเผยแพร่ในสื่อสมัยใหม่ โดยประชาชนมีบทบาทที่หลากหลายคือเป็นทั้งผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ดูและผู้ผลิต สามารถเขียนบล็อก โพสต์วิดิทัศน์และสร้างสารานุกรมได้ กระแสการเปลี่ยนแปลงของสื่อจึงทำให้ห้องสมุดต้องเผชิญกับความท้าทายในการให้บริการทั้งคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า ซึ่งคนในยุคปัจจุบันมักให้ความสำคัญกับการได้ข้อมูลที่ง่ายและรวดเร็วมากกว่าที่จะพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูล อย่างไรก็ตาม Nijboer & Hammelbury (2009) และ Tripp (2011) ได้อธิบายถึงบทบาทของห้องสมุดและบรรณารักษ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อสรุปได้ 2 ประการ ดังนี้

1. บทบาทในการจัดเตรียมบริบทสำหรับการเรียนรู้สื่อดิจิทัล ได้แก่ การจัดเตรียมสื่อใหม่เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ การผลิตสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของโปรแกรมการรู้เท่าทันสื่อที่มุ่งส่งเสริมพฤติกรรมสื่อเชิงวิเคราะห์ในวัฒนธรรมสากล โดยร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสื่อในชุมชน และการจัดเตรียมบริการที่มุ่งให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มีข้อคำถามเกี่ยวกับสื่อ
2. บทบาทในการจัดเตรียมโอกาสเพื่อการเรียนรู้และการฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ได้แก่ การจัดโปรแกรมการสอนและการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อที่มุ่งให้เกิดการใช้สื่อที่หลากหลายโดยเฉพาะเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งสนับสนุนให้ประชาชนสนใจสื่อ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับห้องสมุดโดยผ่านวิธีการเรียนรู้ด้วยสื่อ

บทสรุป

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่สังคมเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามความก้าวหน้าทาง

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และการเพิ่มขึ้นของปริมาณข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารในฐานะผู้รับสารและเป็นผู้ผลิตข่าวสารได้ในเวลาเดียวกัน ผู้ผลิตสารและผู้รับสารสามารถติดต่อสื่อสารได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลให้ประชาชนต้องดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางสื่อที่หลากหลายและเป็นเรื่องยากที่จะทราบได้ว่าเนื้อหาที่สื่อแต่ละประเภทนำเสนอ นั้นมีความถูกต้องหรือจริงแท้อย่างไร ดังนั้น การที่ประชาชนเป็นบุคคลที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อก็จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาของสื่อได้อย่างถูกต้องในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจจะช่วยให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ชุมชนและสังคม โดยในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อได้นั้น สถาบันการศึกษาควรจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดเชิงวิเคราะห์และการคิดเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถเลือกรับสื่อที่มีคุณภาพและสามารถผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ได้ในอนาคต นอกจากสถาบันการศึกษาแล้ว ห้องสมุดของสถาบันศึกษาก็เป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ โดยมีบทบาทด้านการรู้เท่าทันสื่อที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ การจัดหาสื่อที่มีคุณภาพเข้ามาให้บริการในห้องสมุด การสอนหรือแนะนำเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและสามารถวิเคราะห์สื่อในรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนการผลิตสื่อเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่ออีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Center for Media Literacy. (2005). **Five key questions of media literacy**. Retrieved 29 June 2014, from http://www.medialit.org/sites/default/files/14B_CCKQPoster+5essays.pdf
- (2011a). **Aspen institute report of the national leadership conference on media literacy**. Retrieved 19 May 2014, from <http://www.medialit.org/reading-room/aspen-institute-report-national-leadership-conference-media-literacy>

- (2011b). **Five key questions form foundation for media inquiry**. Retrieved 29 June 2014, from <http://www.medialit.org/reading-room/five-key-questions-form-foundation-media-inquiry>
- (2011c). **Media literacy: A definition and more**. Retrieved 19 May 2014, from <http://www.medialit.org/media-literacy-definition-and-more>
- Euro Media literacy. (2009). **European charter for media literacy**. Retrieved 16 June 2014, from <http://www.euromedialiteracy.eu/charter.php?id=3>
- European Centre for Media Literacy. (2006). **Guidelines for media literacy**. Retrieved 16 June 2014, from <http://ecml.pc.unicatt.it/english/documents/guidelinesMediaLiteracy.htm#two>
- Lee, A. Y. L., & So, C. Y. K. (2014). Media literacy and information literacy: Similarities and differences. **Comunicar**, 21(XXI), 137-145.
- Lin, T.-B; et al. (2013). Understanding new media literacy: An explorative theoretical framework. **Educational Technology & Society**, 16(4), 160-170.
- Masterman, L. (1985). **Teaching the media**. London: Routledge.
- Naisbitt, J. (2011). **10 benefits of media literacy education**. Retrieved 19 June 2014, from <http://www.medialit.org/reading-room/10-benefits-media-literacy-education>
- National Association for Media Literacy Education. (2013). **Core principles of media literacy education in the United States**. Retrieved 18 June 2014, from <http://namle.net/wp-content/uploads/2013/01/CorePrinciples.pdf>
- (2014). **Media literacy defined**. Retrieved 19 May 2014, from <http://namle.net/publications/media-literacy-definitions/>
- Nijboer, J., & Hammelburg, E. (2010). Extending media literacy: A new direction for libraries. **New Library World**, 111(1-2), 36-45.
- Partnership for 21st Century Skills. (2009). **P21 framework definitions**. Retrieved 16 June 2014, from http://www.p21.org/storage/documents/P21_Framework_Definitions.pdf

- (2011). **Framework for 21th century learning**. Retrieved 16 June 2014, from http://www.p21.org/storage/documents/1.__p21_framework_2-pager.pdf
- Tripp, L. (2011). Digital youth, libraries, and new media literacy. **The Reference Librarian**, 52(4), 329-341.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2010). **Media and information literacy**. Retrieved 9 July 2014, from <http://www.unesco.org/webworld/en/information-literacy>
- Worsnop, C. (2011). **20 important reasons to study the media**. Retrieved 19 June 2014, from <http://www.medialit.org/reading-room/20-important-reasons-study-media>
- Yenjabok, P.; et al. (n.p.). **Five views of Thailand media literacy**. (In Thai). Bangkok: Thailand Media Literacy Center.